

Zinātnes Vēstnesis

LATVIJAS ZINĀTNIEKU SAVIENĪBAS LAIKRAKSTS

Nr.13(27) 1991.GADA NOVEMBRIS

Cena 30 kapeikas

KONGRESA GAIDĀS

Pirms trim gadiem zinātnieku grupa izveidoja Latvijas Zinātnieku savienību – no oficiālajām augstskolu un Zinātņu akadēmijas diktatstruktūrām neatkarīgu organizāciju. Izvērst savu darbību vajadzēja tautas atmodas politiskā dramatisma pārslēgtajā gaisotnē. Tās bija svētīgas uguns kristības, kas rūdīja, neļāva iestīgt sīkumainā pašapmierinātībā.

Pienācis laiks izvērtēt Zinātnieku savienības paveikto, nospraust ceļu turpmāk darāmajam. Šā gada 30.novembrī Rīgas Kongresu namā notiks Zinātnieku savienības otrais kongress.

Par Zinātnieku savienību ir izteikti divi pretēji viedokļi. Vieni aicina LZS pārvērst politiskajā partijā, otri – reālā arodbiedrībā. Šķiet, ka otrs viedoklis vairumam ir vairāk pieņemams, jo zinātnieki ir sociāli neaizsargāti.

Kongress galvenokārt spriedīs

par pārmaiņām statūtos, nevis par LZS programmu. Statūtu projekti ir izstrādāti visām LZS nodaļām. Projektam ir raksturīga iezīme – pēc iespējas novērst "augšas" (tas ir, valdes) atrautību no "apakšas". Paredzēts palielināt Domes kā lēmējas lomu. Ierosināts izveidot arī šķēršļtīklu. Tā var būt ļoti nepieciešama, kad konkurences apstākļos zinātnieki masveidā zaudēs darbu. Kā liecina pieredze, ne jau visu nokārtos zinātnes ētikas robežas.

LZS Statūtu projekts ir izvērtēts Padomes un Valdes sēdēs. Starp citu, projektā noteikts, ka LZS Domē un Valdē nedrīkst ievēlēt atbildīgas valsts amatpersonas, kā arī augstskolu un institūtu vadītājus. Par šādu variantu nobalsoja vairākums no Padomes sastāva.

Pēc LZS atbildīgā sekretāra Elmāra Grēna ziņojuma kongresā paredzēta plaša diskusija. Galvenie jautājumi, kas jāapspriež, varētu būt šādi:

- Zinātnes finansēšana. Jaunas formas zinātnes daļējai pašfinansēšanai (zinātne kā prece);

- Augstskolu un Zinātņu akadēmijas integrēšanās (ņemot vērā, ka ZA nolēmusi transformēties par personālo akadēmiju, bet augstskolas, savukārt, cinās par autonomiju);
- Zinātnes likums (iespējamās pretrunas starp zinātnes likumu un valdības lēmumu par grādu piešķiršanu);

- Zinātnes informācijas centra izveide (ārzemēs publicēto materiālu pieejamība);
- Reālie mehānismi savienības biedru sociālajai aizsardzībai.

Tiem, kas nolēmuši piedalīties diskusijā, vajadzētu iesniegt īsas tēzes.

Lai kongress sekmīgi noritētu, daudz paveikusi statūtu projekta izstrādāšanas un kongresa programmas komiteja. Šajā jomā ļoti aktīvi strādājuši R.Bebre, E.Gudriniece, A.Blinkena, A.Andžāns, J.Dzelme, J.Kļava un J.Laucenieks.

Jānis Grāvītis,
kongresa programmas
komitejas priekšsēdētājs

VISSA VIENĪBAS ZINĀTNISKĀS ORGANIZĀCIJAS PĀRIET LATVIJAS JURISDIKCIJĀ

Izpildot Latvijas Republikas valdības 1991.g. 29.augusta rīkojumu, Latvijas Zinātnes padome izveidoja konversijas komisiju, kam bija jānovērtē bijušo vissavienības pakļautības zinātniskās sfēras organizāciju stāvoklis un jāiesniedz priekšlikumi par to pārejas lietderību Latvijas Republikas jurisdikcijā.

Komisijas sastāvā tika iekļauts RTU zinātņu prorektors Ivars Knēts (priekšsēdētājs), SZTK "Latvijas biotehnoloģija" priekšsēdētāja vietnieks Augusts Ārens, LR Valdības administrācijas galvenais speciālists Atis Kapeņieks, Latvijas universitātes profesors Jānis Porietis, LR Augstākās Padomes deputāts Jānis Vaivads un Latvijas universitātes rektors Juris Zaļcis.

Pirmais uzdevums bija nepieļaut valsts īpašuma izsaimniekošanu šajā pārejas periodā. Tāpēc jau nākamajā dienā tika sapulcināti visu 50 Latvijas teritorijā esošo vissavienības zinātniskās sfēras organizāciju vadītāji un informēti par Latvijas valdības lēmumu. Vienlaikus tika pieprasīti viņu paraksts, ka organizāciju īpašums netiks iztirtots. Visas šīs organizācijas tika sadalītas pa nozarēm, un katru šādu organizāciju grupu uzdeva izvērtēt attiecīgajai Latvijas Zinātnes padomes nozaru ekspertu komisijai.

Latvijas jurisdikcijā pārejošajās organizācijās kopā strādāja nedaudz vairāk kā 13 tūkstoši cilvēku, no tiem gandrīz 2 tūkstošiem bija zinātniskā darbinieka statuss.

37 organizācijas (no 50) izteic a vēlēšanos strādāt 9 dažādu ministriju pakļautībā. Par LR Ministru Padomes pārvaldēm vai departamentiem tiek pārveidotas 4 organizācijas, viena pievienojās Rīgas Tehniskajai universitātei, bet 8 organizācijas ir patstāvīgi uzņēmumi vai akciju sabiedrības, vai par tādām vēlas kļūt.

LZP konversijas komisija nolēma nodot Arhitektūras un celtniecības ministrijai 3 organizācijas ar 42 darbiniekiem, Ekonomikas ministrijai – vienu organizāciju ar 22 darbiniekiem, Enerģētikas ministrijai – vienu organizāciju ar 119 darbiniekiem, Lauksaimniecības ministrijai – 10 organizācijas ar 2491 darbinieku, Rūpniecības ministrijai – 7 organizācijas ar 2913 darbiniekiem (t.sk. 532 zinātniskos darbiniekus), Sakaru ministrijai – vienu organizāciju ar 363 darbiniekiem, Satiksmes ministrijai – 9 organizācijas ar 2000 darbiniekiem, Veselības aizsardzības ministrijai – 2 organizācijas ar 80 darbiniekiem un Zivsaimniecības ministrijai – 3 organizācijas ar 404 darbiniekiem.

Lielākās domstarpības iznāca ar organizācijām, kas jau it kā bija kļuvušas par patstāvīgiem uzņēmumiem. Tā, piemēram, uz bijušā vissavienības Civilās aviācijas zinātniski pētnieciskā institūta Rīgas Eksperimentālā centra bāzes 49 enerģiski vīri šā gada martā izveidoja sabiedrību ar ierobežotu atbildību "Rīgas Zinātniskās pētniecības uzņēmums REC". Tā sākotnējais kapitāls bija 24 tūkstoši rubļu. Pāris mēnešus pastrādājot un

izmantojot iepriekšējā centra materiāltehnisko bāzi, jaunā sabiedrība nopelnīja apm. 2 miljonus rubļu un par to izpirka it kā visu centra īpašumu. Viss būtu vairāk vai mazāk kārtībā, ja eksperti nekonstatētu, ka bijušajā centrā esot atradušas filiāles ārzemju iekārtas, kuru kopvērtība pašreiz ir apm. 200 miljoni rubļu. Tas nozīmē, ka jaunā sabiedrība, pati sev lēti pārdodot valsts īpašumu, bija apkrāpusi Latvijas Republiku par apm. 198 miljoniem rubļu.

Šajā jautājumā tika iesniegts speciāls ziņojums Latvijas Republikas Ministru Padomes Valsts īpašumu konversijas departamentam par nelikumīgu privatizāciju.

Divas organizācijas tika ieteiktas likvidēt. Bijušajā vissavienības standartizācijas un metroloģijas institūta Iņņingradas filiāles Rīgas standartizācijas un metroloģijas katedrā strādāja tikai 6 cilvēki, kas, diemžēl, nebija spējīgi veikt apmācību procesu valsts valodā. Bijušais vissavienības zinātniskās pētniecības institūta "GORCVETMET" eksperimentālo darbu Baltijas sektors Liepājā un Liepājas rajonā jau sen tika uzskatīts par svešķermeni mūsu republikā. Tagad ierosināts tā īpašumus nodot valsts rīcībā un tālāk izskatīt jautājumu par to lietderīgu izmantošanu.

Jāatzīmē LZP ekspertu komisiju aktīvā un lietderīgā darbība, kas deva iespēju konversijas komisijai uzticēto darbu paveikt īsā laika posmā.

I.Knēts

LZS KONGRESĀ

Šā gada 30.novembrī Rīgas Kongresu namā, K.Valdemāra ielā 5, notiks Latvijas Zinātnieku savienības II kongress. Sākums plkst. 9.00.

- Darba kārtībā:
- LZS Padomes pārskats
 - Revīzijas komisijas vēlēšanas
 - Diskusija par LZS darbu, Latvijas zinātnes nākotni, akadēmiskās zinātnes un augstākās izglītības integrāciju
 - Statūtu apspriešana un pieņemšana
 - LZS vadības un Revīzijas komisijas vēlēšanas
 - Vispasaules latviešu zinātnieku kongresa filmas pirmizrāde.
- Grupu vadītājus un individuālos biedrus lūdzam steidzīgi saņemt ielūgumus LZS Informācijas un koordinācijas centrā (LZS IKC).
- LZS IKC tagadējā adrese un telefons: Rīgā, Turgeņeva ielā 19, 3.stāvā, 319.ist., tel. 212706. Visus LZS biedrus aicinām aktīvi piedalīties kongresa darbā. Mandāts – LZS apliecība.

LZS VALDE

ZS SKAITĻOS

Tuvojoties Latvijas Zinātnieku savienības kongresam, sniedzam nelielu statistisku pārskatu par LZS.

Tagad organizācijā ir 1460 biedri, tai skaitā 439 biedri strādā LZA institūtos un iestādēs, 317 – Rīgas Tehniskajā universitātē, 206 – Latvijas universitātē, 80 – Latvijas Lauksaimniecības universitātē, 24 – Latvijas Medicīnas akadēmijā, 13 – Daugavpils Pedagoģiskajā institūtā, 162 – pārējās LR iestādēs un uzņēmumos, 160 ir individuālie biedri, no kuriem 26 dzīvo ārzemēs.

LZS sastāvs pēc specialitātēm:

• Informātikas un skaitļošanas tehnikas speciālisti	60
• Mehāniķi un enerģētiķi	360
• Fizikāļi	213
• Matemātiķi	58
• Ķīmiķi	224
• Biologi, ekologi	131
• Mediķi	85
• Lauksaimnieki	97
• Ģeogrāfi, ģeologi	29
• Vēsturnieki, arheologi, sociologi, filozofi	65
• Filologi, mākslas zinātnieki	41
• Pedagoģi, psihologi	14

• Ekonomisti	67
• Juristi	11

No kopējā biedru skaita 229 ir zinātņu doktori, 1010 – zinātņu kandidāti. Mūsu vidū ir 317 sievietes. ZS biedru vecums pēc uzskaites datiem – līdz 40 gadiem ir 299 biedri, no 40 līdz 60 gadiem 901 biedrs, vecāki par 60 gadiem – 260 biedri.

Divu gadu laikā notikušas 17 Padomes sēdes. Pēc reģistrēšanās datiem visaktīvāk sēdēs piedalījušies šādi Padomes locekļi: A.Andžāns, J.Gedrovics, J.Graudonis, J.Grāvītis, E.Grēns, E.Gudriniece, J.Kalniņš, J.Kļava, A.Krēslinš, J.Latvietis,

J.Raipulis, B.Rivža, M.Rudzīte, C.Šķinķis, V.Tauriņš, K.Cimermanis, P.Treijs, J.Vaivads, T.Vilciņš, V.Zariņš.

1991.gadā neaktīvi ir bijuši šādi Padomes locekļi: J.Danoss, J.Koljesņikovs, A.Martinsons, E.Siliņš, L.Skuja. Šajā gadā nevienā Padomes sēdē nav piedalījušies V.Gerbreders, A.Plotnieks, G.Portnovs.

Visai aktīvi ir strādājuši Valde, 2 gadu laikā ir noturēta 41 Valdes sēde.

I.Kupčs,

LZS Informācijas un koordinācijas
centrā vadītājs

LATVIJAS ZINĀTŅU AKADEMĪJAS PREZIDIJA LĒMUMS

Par latviešu folkloras pētījumiem, "Latvju dainu" simtgadi gaidot

Noklausījies un apspriedis filol. zin.kand. I.DARBINECES zinātnisko ziņojumu "Latviešu folkloras pētījumi, "Latvju dainu" simtgadi gaidot", Prezidijs atzīmē, ka "Latvju dainu" simtgades plānā paredzētie uzdevumi pamatā tiek sekmīgi risināti: sagatavots "Latviešu tautasdziesmu" VI-VII sējums, "Latvju dainu" avotu seriāla 2 grāmatas u.c. Sagatavoti 2 krājumi no gadskārtu ieražu cikla. Veiksmīgā sadarbībā ar Latvijas universitāti top apjomā lieli kopdarbi – "Rīgas dainu" projekts, ESM ievadīti tālāka apstrādei Krišjāņa Barona "Latvju dainu" 4 sējumi un "Latvju dainu" substantīvais rādītājs. Izdevniecībā "Zinātne" turpina "Latvju dainu" faksimila publicēšanu, diemžēl, izdevniecība "Liesma" no gada uz 1.10 atliek "Vasaras saulgriežu" krājuma izdošanu.

Folkloristikas zinātniskie uzdevumi iekļautas 6 galvenajos projektos, kam Zinātnes padomes piešķirtais finansējums 1991.gadam faktiski ir tikai 1/3 no minimāli nepieciešamās summas, tādējādi folkloras pētniecības stāvoklis kļūst kritisks. Latvijas folkloras

krātuves zinātniskajam darbam trūkst gan darbinieku, gan tehniskā nodrošinājuma. Apdraudēta ir iesākto fundamentālo folkloras krājumu izdošana.

Tā kā latviešu folkloras ir viens no tautas etnisko sakņu pamatelementiem, kam ir nozīme pasaules kultūrvēstures izpētē, un, ņemot vērā, ka LZA Valodas un literatūras institūts ir vienīgā vieta republikā un pasaulē, kur tā tiek pētīta, šai zinātnes nozarei ir nepieciešama īpaša republikas valdības un sabiedrības gādība un atbalsts.

Zinātņu akadēmijas Prezidijs nolēma:

1. Atzīt LZA Valodas un literatūras institūta folkloristu veikumu pēdējo gadu laikā par sekmīgu: tapuši folkloras materiālu zinātniskie publicējumi; paplašinājies teorētisko pētījumu loks; aizsākta mūsdienu pētīšanas metožu izmantošana folkloristikā.

2. Uzdot Valodas un literatūras institūtam kopā ar ieinteresētajām organizācijām izstrādāt latviešu senās kultūras mantojuma saglabāšanas nacionālo programmu

iesniegšanai Latvijas Republikas Augstākajā Padomē.

3. Uzskatīt, ka folkloras krātuvei un tās pētnieciskajam darbam nepieciešams stabils valsts bāzes finansējums.

Valodas un literatūras institūtam rekomendēt izstrādāt un iesniegt Prezidijam priekšlikumus par folkloras fonda izveidošanu.

4. Atzīmēt izdevniecības "Zinātne" nozīmīgo veikumu folkloras lietišķā publicēšanā.

5. Sagaidot Krišjāņa Barona "Latvju dainu" simtgadi,

- 5.1. uzdot izdevniecībai "Zinātne" (direktors I.Riekstiņš) nodrošināt pēc iespējas visu Kultūras mantojuma padomes (1988.g. 22.02) rekomendēto darbu publicēšanu,
- 5.2. uzdot Valodas un literatūras institūtam (direktors akad. V.Hausmanis) veikt priekšdarbus starptautiskas jubilejas konferences (1994.g.) "Latvju dainām – 100" sagatavošanai.

6. Pieņemt Elektronikas un skaitļošanas tehnikas institūta (direktors akad. E.Jakubaitis) priekšlikumu par dator tehnikas izmantošanu folkloristikas pētījumos.

ZINĀTNE UN DEMOKRĀTIJA

Esam vienojušies, ka mūsu topošā neatkarīgā Latvijas Republika būs demokrātiska valsts, tātad arī zinātnes organizācija mums jāveic, ievērojot demokrātijas principus.

Dzirdētas valodas, ka zinātnē demokrātija īsti nederot, jo zinātne esot elitāra nodarbošanās (V.Nollendorfs – runa no Vispasaules latviešu zinātnu kongresa). Šādas runas liecina tikai par to, ka mēs vēl neizprotam demokrātijas pamatprincipus. Vai tiešām grūti saprast, ka demokrātija nebūt neizslēdz elitārismu! Pāties elitārisms iespējams tikai demokrātiskā zemē. Jebkura autoritāra vai totalitāra valsts iekārta uzliek dažādus ierobežojumus pavalstnieku gara darbībai, tātad arī zinātnes atziņu izpaušmēm. Jāatgādina, ka mūsu gadsimta lielākie sasniegumi zinātnē – atomenerģijas iegūšana, penicilīna izdalīšana, ģenētiskā koda noskaidrošana un daudzi citi – veikti demokrātiskās zemēs, nevis totalitārā režīma valstīs, kaut arī pēdējās prestiža dēļ izšķērdējušas ne mazumu līdzekļu zinātnes veicināšanai.

Demokrātija pirmām kārtām prasa sabiedrības interešu ieviešanu visās dzīves jomās – arī zinātnes organizācijā. Tāpēc demokrātija nenozīmē nivelēšanu – visu līdzekļu un resursu vienlīdzīgu sadali "uz galviņām", tā nenozīmē arī mazspējīgu zinātnes darbinieku balstīšanu un "vilksanu", jo tā būtu sabiedrības līdzekļu vieglprātīga izšķērdēšana,

kas demokrātiskā sabiedrībā nav pieļaujama. Zinātnes organizācijā nepieciešams konsekventi realizēt vienu no demokrātijas pamatpostulātiem – taisnīguma principu. Taisnīgs darba novērtējums zinātnē ir sarežģīts uzdevums, jo izprast zinātnieka darbu un pienācīgi novērtēt viņa veikumu spēj tikai kvalificēti speciālisti savā zinātnes nozarē. Katrā ziņā jānovērš nekompetentu personu – administratoru un ierēdņu jaukšanās zinātnes lietās. Jānodrošina speciālistu – vērtētāju grupu organizēšana demokrātiskā ceļā. Mūsu pašreizējo ekspertu grupu vēlēšanas 1990.gada pavasarī nebija patiesi demokrātiski sagatavotas: vēlētajiem nebija skaidrības par šo grupu darba uzdevumiem un par to, kas izvirzījis kandidātus. Dažā specialitātē bija tikai viens kandidāts (sīkāk par to sk. "Doma", 1990.g. 7.nr). No ekspertu grupām gaidām godīgumu un nesavtību viņu rīcībā, dalītāji nedrīkst iedalīt sev pašiem laivas tiesu. Ieturēt godīgumu palīdzēs atklātība ekspertu darbā – publiski ziņojumi par summām, kādas ir viņu rīcībā, par sadales principiem utt.

Noteikums, kas nav savienojams ar demokrātijas principiem, ir lēmums par neierobežotām maksimālajām algām zinātnes darbiniekiem. Vairākums mūsu zinātnieku diemžēl ir visai vāji grāmatveži. Tāpēc, pieprasot "grantus", daži ir kļūdušies un šā gada beigās viņiem naudas pietrūkst, citiem turpretī līdzekļu tik daudz, ka viņi spēj maksāt ļoti lielas

algas. Šāds netaisnīgs stāvoklis, it īpaši vidējā posma zinātniekiem un tehniskajiem darbiniekiem, kas par vienādu darbu dažādās laboratorijās saņem krasi atšķirīgu algu, dažviet pat divreiz lielāku vai mazāku, neatbilst ne tikai demokrātijas prasībām, bet arī elementārai koleģialitātei un godīgumam. Tāpēc nepieciešams noteikt ne minimālo, bet arī maksimālo algu robežas.

Demokrātiskā iekārta stiprina saikni starp zinātnieku un sabiedrību. Totalitārā iekārtā zinātnieks saņem naudu no valdības ieceltiem priekšniekiem un viņiem arī atskaitās par paveikto. Šādos apstākļos zinātnieki mēdz lepoties ar spēju "izplēst" sev vairāk līdzekļu un iekārtot lepnāku laboratoriju. Demokrātiskā sabiedrības organizācija liek zinātniekiem, it īpaši tiem, kas nodarbojas humanitāro vai t.s. fundamentālo zinātnu laukā, ik brīdī saprast, ka viņus uztur līdzpilsoņi – materiālo vērtību ražotāji un nodokļu maksātāji. Tāpēc arī atbildība par savu darbību.

Zinātnisko pētījumu apjoms katrā zemē liecina par šīs valsts bagātību un tās vadītāju inteliģenci. Mūsu Latvija šobrīd ir nabaga, taču vai nabadzības dēļ zaudēsim lepnumu – zinātni? Atbildība demokrātiskās sabiedrības priekšā liek mums pašlaik rūpīgi apsvērt, kāda zinātne jāveido mūsu nelielajā valstī. Maz labuma gūsim, ja savus nelielos līdzekļus ieguldīsim dažu lielu un dārgu institūtu izveidē, kas nododas kādas atsevišķas šauras problēmas padziļinātai izpētei. Latvijas sabiedrībai nepieciešams pārskatīt visu plašo zinātnisko pētījumu lauku pasaulē, lai iegūtu

daudzveidīgu informāciju un spētu izmantot ārzemēs atrasto un noskaidroto mūsu dzīves augšupvirzīšanai. To vislabāk varētu veikt nelieli zinātnieku kolektīvi, kas pastāvētu pie augstskolu katedrām. Tādējādi ievērojami uzlabotos arī studentu apmācību process, studentu iepazīstināšana ar zinātnes metodēm un problēmām. Sarežģītas un dārgas aparatūras trūkumu varētu kompensēt ar biežiem un ilgstošiem komandējumiem uz ārvalstīm, kuru laboratorijās šādas iekārtas ir, kā arī kopīgu pētījumu veikšanai. Nelielu institūtu veidošana būtu atzīstama lietīšķajās zinātnēs, ja šie kolektīvi neprasa dotācijas, bet uztur paši sevi, pārdodot patentus, licences u.c.

Zinātnes nākotne jāveido ar demokrātiskām metodēm – tātad plaši apspriežot un atklāti diskutējot par daudziem iespējamajiem virzieniem, lai noskaidrotu ceļu, ko atzīst vairākums ieinteresēto darbinieku. Pārmaiņām jābūt konstruktīvām, ne destruktīvām: nedrīkst noārdīt pastāvošo, pirms nav skaidru nākotnes plānu. Pastāv briesmas, ka, rīkojoties nedemokrātiski un sasteigtīgi, viegli varam sagraut bāzi, kas izveidota daža laba un perspektīva pētījuma veikšanai. Stingri jāievēro Latvijas Zinātnieku savienības programmas 1.paprieks: "Latvijas Zinātnieku savienība ir par zinātnes pārkārtošanu republikā, balstoties uz demokrātiju un atklātumu."

P.Ozolīns,
bioloģijas zin.doktors,
LSDSP Akadēmiskā kluba
biedrs

Replika

VAI MURGI IR BEZ PAMATA?

Krievijas liberāldemokrāts Vladimirs Žirinovskis intervijā avīzei "SM Segodņa" sola jau nākamajā pavasarī kļūt par PSRS prezidentu un likvidēt Baltijas valstu neatkarību. Viņa balsts būšot militārais spēks, viņš nepieļausot karaspēka izvešanu no "dumpīgajām" republikām. Vajadzības gadījumā pie Latvijas un Igaunijas robežām ierīkošot atompollonus, tā teikt, mums klāt pievedīsot Černobiļu...

Vai jaunizceptā fašista murgi ir bez pamata? Diemžēl nē!

PSRS militāristi ir darījuši visu iespējamo, lai Latviju neizlaistu no savām ķētnām. Mūsu valstī, kas sevi pasludinājusi par neatkarīgu, joprojām ir kolonizēta ekonomika, un okupācijas karaspēks diktē savus noteikumus.

PSRS armijas ģenerāļi vairākkārt paziņojuši, ka vismaz tuvākajos gados karaspēku no Latvijas neizvedīs. Tātad mūsu valstij nezin cik ilgi vajadzēs uzturēt trešdaļu miliona PSRS militāristu un ik gadus tērēt vairāk nekā pusotra miljarda rubļu? (Un atstāsim naivajiem tās demagoģiskās pasacīņas, ka karaspēka uzturēšanu, lūk, sedzot Maskava. Tad jau PSRS parāds Latvijai nebūtu sasniedzis 70 miljardus rubļu.)

PSRS politiķi ir ļoti centušies, lai Latvijas okupācija būtu mūžīga. Rīgā, Daugavpilī, Liepājā un citās republikas pilsētās militārpersonām izdāļāti vairāk nekā divsimt tūkstoši dzīvokļi. Un, kamēr šie dzīvokļi netiks atbrīvoti, tikmēr nevar būt runas par deokupāciju.

Vismaz pagaidām ir velti apelēt pie militāristu sirdsapziņas, ka dzīvokļi ir jāatdod pamatiedzīvotājiem. Velti arī atgādināt krievu iemīļoto teicienu, ka neaicināts viesis ir sliktāks par tatāru. Okupanti kliež tikai par savām tiesībām uz cilvēcisku dzīvi svešā teritorijā, skandina lozungu par cilvēktiesību

Latvijā vēl joprojām strādā kara rūpnīcas. (Arī tās, kas Huseina agresijas laikā piegādāja Irakai kara tehniku.) Un joprojām PSRS militārrūpnieciskais komplekss turpina pastāvēt svešā neatkarīgā valstī! Cik nožēlojama īstenība!

Trešdaļa miliona militāristu un desmitiem tūkstošu militārrūpnieciskajā kompleksā strādājošo ir tie, kas balsoja pret Latvijas neatkarību. Janvāra dienās militāristi vērsa ieročus pret Latvijas patriotiem. Puča laikā militāristi (ģenerālis Kuzmins u.c.) draudēja ar tankiem sašķaidīt tautu.

Pašlaik karotāji organizējas jaunam triecienam. Ģenerāļi veido jaunas savienības, lai paši sevi aizsargātu no Baltijas tautām. Ja PSRS valdība Baltijas militāristus neaizstāvēs, viņi paši uz savu roku gatavi ķerties pie ieročiem.

Vladimirs Žirinovskis un Baltijas militāristi ir kā radīti viens otram. Tādā prezidenta kandidātā viņi redz savu glābiņu. Agresīvs diktators un militāristi sader kopā kā cimdus ar roku.

Kamēr Latvijā atradīsies PSRS militāristi un Krievijā uz troni pretendēs Žirinovskis, tikmēr fašisma murgs var jebkurā brīdī kļūt par realitāti!

V.Helms

TAUTAS DZIESMU ĒTISKO PAMATPRINCIPU GLABĀTĀJA

Milda Ozola dzimusi 1908. gadā Madonas apriņķa Laudonas pagastā lauku gājēju ģimenē. Beigusi Laudonas pagastskolu un arī turienes tirdzniecības skolu. Ilgus gaus pirms un pēc 2.pasaules kara strādājusi tirdzniecībā, pašlaik kopj kapus Mētrienas kapsētā Laudonā. Teicēja jau agrā bērnībā tautasdziesmas pārsvarā mācījusies no savas mātes, kas allaž dziedājusi adot, vērpjot vai aužot.

Par vērtīgu tās vasaras (1988.) folkloristu ekspedīcijas atradumu jāuzskata kāda Mētrienas kapsētā vēla rudens agrā rīta stundā dzirdētā bērnu dziesmu četrinde, ko apcerīgi, klusītiņām dziedāja M.Ozola, smalkam, biežam lietutiņam nemitīgi sijājot... gluži kā veļu laikā jeb dievainas novakarē, kad mirušo dvēseles jeb gari bez trokšņa sanāk vienkopus, lai dotos sērst uz savām dzimtajām mājām. Minētās četrindes teksts:

Balta gāju druviņā,
Balta gāju sētiņā;
Balta gāju tautiņās,
Balta smilšu (var. kapu) kalniņā.

Lūk, latviešu tautas augstākās tikumības mērs, morālās skaidrības kodekss, garīgi pilnvērtīgas dzīves modelis. Lūk, tas iekšējās sakārtotības un tikumiskas tīrības idejas iemiesojums, ko LTF 1.kongresā īpaši uzsvēra simpātiskais un gudrais, jaunais mācītājs Juris Rubenis.

Svarīgi apzināties, ka senajam latviešu zemniekam ir miesīgā, ir garīgā sakoptība, cildeni ētiskie ideāli bija vajadzīgi ne tikai svētdienas svētrītā, mājas saimniekam noturot sprediķi vai arī braucot pa baltu lielceļu, vai ejot basām kājām pa darba gaitās nomīdītu taku uz baznīcu pie dievgalda, bet vēl vairāk šī sakoptība un ētiskie ideāli bija nepieciešami ikvienam šīs zemes cilvēkam parastās ikdienas dzīvē un darbā.

Balta gāju druviņā... Šai dziesmā apzināti ieprogrammēti senās latviešu zemnieces dzīves un darba – kā kādreiz mēdza teikt – pamatuzdevumi: darbs druviņā, ikdienas mājas solis sētā, vīra un bērnu

aprūpe, jaunas ģimenes izveide un tautas vitālo spēku turpinājums un visbeidzot šīs zemes dzīvesloka noslēgums baltā smilšu kalniņā zem zaļām velēnām. Bet visam šim latviešu cilvēka dzīvesgājumam pāri suverēni un brīvi plīvo baltais tikumības un tīrības karogs.

Balta gāju druviņā... Balta smilšu kalniņā. Vārds balts, pats baltuma jēdziens mums, latviešiem, ir cēlvārds, poētisms, tas ir tikumiskās skaidrības, garīgās pilnvērtības, garīgā brieduma, itin visu ētisko un estētisko principu un ideālu, arī darba tikuma, dzīves kārtības un cilvēciska siltuma, atsaucības, labestības un mīluma augstākais mērs. Balta nāca tautu meita... Balts bij mans arājiņš... Es iedevu baltu kreklu... Mana balta māmuliņa... Balta gāju sētiņā... Balta gāju tautiņās.

Šo brīnišķīgo bērnu dziesmu mums dziedāja ļaudonietis M.Ozola Mētrienas kapsētā. Teicēja jau 28 gadus kopj kapus, un šo necilo darbu viņa

Milda Ozola Mētrienas kapsētā

Foto Andris Eglītis

dara ne amata dēļ (kur nu vēl naudas dēļ!), bet gan sirds aicinājuma un dzīves sūtības piepildījuma dēļ. Viņa tik ļoti kopj un iekapsēta, ka kalnā ar zaļām velēnām iezīmēts zemes līdzenums pusdrupsi atklāta, bet tā kļūtu par acij tikamu un sirdij pievilcīgu kapudāru. Teicējas mājas priekšā

cauru vasaru zied dažādas krāšņas puķes – ne turgum un naudai, bet vienkārši savam un citu priekam un skaistumam vispār. Arī viņas pašas dvēselē pamazām ir ienācis un nostiprinājies svētīgais puķu miers un krāsaino ziedu baltā smarža.

Bērnu dziesmu četrindes M.Ozolas sērīgā dziedājumā

atraisīti, mierīgi plūda cita pēc citas garās vītenēs. Paraugam dažas no tām:

Vakar tēvu glabājām,
Šodien mantu dalīsim
Ne mēs mantu dalīsim,
Ne par mantu runāsim:
Lai palika tam mantiņa
Kas galviņu noturēja,
Var.....

Citam svārkī, citam bikses,
Citam veca cepurīt'.

(turpinājums 4.lpp.)

LATVIJAS ZINĀTŅU AKADĒMIJAS HARTAS UN STATŪTU KONCEPCIJA

LZA Satversmes komisija sagatavoja LZA Hartas un Statūtu koncepciju, LZA Hartas projektu, LZA Statūtu projektu. Šos dokumentus izstrādāja LZA Satversmes komisija, kuru š.g. 28.martā ievēlēja LZA kopsapulcē šādā akadēmiski E.Grēns, R.Kukaine, E.Lavendelis, V.Samsons, J.Stradiņš, LZA korespondētāji locekļi E.Blūms, J.Freimanis, D.Nītiņa, A.Plotnieks, I.Ronis, J.Vēbers, zin.kandidāti P.Eglīte, Ā.Fogels, P.Šipkovs. Paredzēts nodot LZA Hartu pieņemšanai LZA kopsapulcē 1992.g. 9.janvārī, tad pat i. lasījumā izskatīt Statūtu projektu. Domājams, ka galīgi pieņemt jaunus Statūtus varētu LZA kopsapulcē 1992.g. 14.februārī, un tad pat jauno Statūtu paredzētajā kārtībā ievēlēt jauno akadēmijas vadību.

Nākamās LZA pamatā likts personālās akadēmijas princips.

LZA sastāvā ietilpst īstenie locekļi (to kopskaits nepārsniedz 100), goda locekļi (to kopskaits nepārsniedz 50), ārzemju locekļi (to kopskaits nepārsniedz 50) un jaunie ievēlētie nepastāvīgie locekļi (korespondētāji locekļi, to kopskaits nepārsniedz 50). Pašreizējie korespondētāji locekļi bez konkursa 1992.gada laikā var balotēties ievēlēšanai par īstenajiem locekļiem.

LZA īstenajiem un ārzemju locekļiem sasniegt 65 gadu vecumu, rodas vakances jaunu īsteno un ārzemju locekļu vēlēšanām. Jaunu locekļu vēlēšanas rīkojamas vienu reizi gadā. Vēlot jaunus īsteno locekļus, notiek kopīgs kandidātu konkurss bez priekšrocībām kādai specialitātei, taču ievērojot proporcionālo sadalījumu pa zinātņu grupām; tāpat rīkojas jaunu ārzemju locekļu vēlēšanās. Korespondētāji locekļi vēlēšanās konkursā ir pa specialitātēm. Korespondētāji locekļi ievēl uz 5 gadiem, atkārtoti viņi var ievēlēt vēl vienu reizi.

LZA locekļu pienākumi.

Sniegt katru gadu akadēmijai īsu raketisku informāciju par savu zinātnisko vai cita rakstura darbību, īpaši izceļot to, kas ir darīts LZA uzdevumu (Hartas 2.p.) risināšanā. Savu pētījumu nozīmīgāko rezultātu īsu kopsavilkumu regulāri publicēt LZA "Vēstīs". Aktīvi piedalīties jauno zinātnieku un studentu sagatavošanā, vadot viņu zinātnisko darbu un regulāri lasot lekcijas.

Lēmējtiesības, vēlot LZA vadību un jaunos locekļus, kā arī mainot Statūtus, ir īstenajiem locekļiem, kuri nav vecāki par 65 gadiem. Īstenie

LZA HARTAS PROJEKTS

Preambula.

Latvijas Zinātņu akadēmija ir šādu agrāk Latvijā pastāvējušu zinātnisko biedrību ideju un darbības mantiniece: 1815.g. Jelgavā dibinātā Kurzemes Literatūras un mākslas biedrība; Rīgas Latviešu biedrības sastāvā 1869.g. dibinātā Zinātnības (Zinību) komisija, kas 1932.gadā tika pārveidota par Zinātņu komiteju ar nevalstiskas (privātas) zinātņu akadēmijas statusu.

Kopš 1919.gada Latvijas Republikas valdība vairākkārt bija apsvērusi oficiālas Latvijas Zinātņu akadēmijas dibināšanas lietu; šo nodomu, būdams izglītības ministrs, 1927.gada ir atbalstījis Jānis Rainis. 1935.gadā ministru prezidents K.Ulmanis oficiāli deklarēja nodomu izveidot Latvijas Zinātņu akadēmiju un kā pirmo tās sastāvdaļu 1936.gada 14.janvārī nodibināja Latvijas vēstures institūtu.

Zinātņu akadēmija Latvijā oficiāli nodibināta 1946.gada 7.februārī, pamatojoties uz LPSR TKP lēmumu. Savu darbību tā sāka 1946.gada 14.februārī, kad akadēmijas locekļi sanāca uz savu pirmo pilnsapulci. Par Zinātņu akadēmijas institūtu pamatnodolu kļuva Latvijas universitātes un Latvijas Lauksaimniecības akadēmijas zinātnieki.

Atjaunotajā Latvijas Republikā Latvijas Zinātņu akadēmijas mērķis ir pētīt, izkopt, saglabāt un nodot nākamajām Latvijas paaudzēm visu to īpašo, ko pasaules zinātnei ir devusi un spēj dot Latvija un latviešu tauta: nacionālo kultūru, valodu, folkloru, literatūru, tradīcijas. Tā pētīt un saglabāt Rīgas vēsturiskās tradīcijas, izceļ Baltijas valstu sevišķo vietu Eiropā – būt par kultūras un zinātnes saistītājam starp Rietumiem un Austrumiem. Latvijas Zinātņu akadēmijas mērķu vidū ir arī Latvijas vēsturiskās, ģeogrāfiskās un ekoloģiskās vides izpēti un sakopšana.

Latvijas Zinātņu akadēmijas, Igaunijas Zinātņu akadēmijas un Lietuvas Zinātņu akadēmijas LĪGUMS par zinātnisko sadarbību

Latvijas Zinātņu akadēmija, Igaunijas Zinātņu akadēmija un Lietuvas Zinātņu akadēmija (turpmāk sauktas puses), atzīmējot zinātniskās sadarbības mērķtiecību un tiecoties paplašināt Latvijas, Igaunijas un Lietuvas zinātnieku zinātniskos sakarus šo valstu neatkarības apstākļos, noslēdz Līgumu.

1.pants.

Puses sadarbojas perspektīvās zinātņu nozarēs, kurām ir liela nozīme, risinot svarīgākās fundamentālās zinātniskās problēmas un aktuālus sociāli ekonomiskos uzdevumus puses interesējošos jautājumos.

Puses prioritāri atbalsta zinātniekus, kuri nodarbojas ar Baltijas tautu kultūras, vēstures un valodu problēmām, kā arī dabas aizsardzībā, veselības aizsardzībā, lauksaimniecībā.

2.pants.

Zinātniskās sadarbības galvenās formas ir kopīgi zinātnieki pētījumi un ekspertīzes; kopīgu konferenču, simpoziju un citu zinātnisku pasākumu organizēšana;

locekļi, kas sasnieguši 65 g. vecumu, saglabā visas akadēmijas locekļu tiesības, izņemot minētās lēmējtiesības, kā arī tiesības būt par LZA vēlētam amatpersonām. Arī citi zinātnieki LZA sistēma atkāpjas no vēlēto amatu pildīšanas, sasniedzot šādu vecumu.

LZA locekļi strādā un tiek atalgoti savam zinātniskajam profilam atbilstošajās zinātniskajās iestādēs vai augstskolās. LZA no saviem līdzekļiem atalgo vēlēto LZA prezidiju: uz nepilnu slodzi – LZA prezidentu un prezidija locekļus (viceprezidentus u.c.), uz pilnu slodzi – akadēmiski sekretāru (LZA īsteno locekli), kā arī LZA dienesta personālu.

Galvenās LZA darbības formas –

LZA sēdes (kurās piedalās visi LZA locekļi pēc brīvprātības principa, kā arī citi prezidenta uzaicināti zinātnieki) notiek reizi mēnesī, lai apspriestu kopīgu, it sevišķi interdisciplināro projektu realizāciju; izdevējdarbība; bibliotēku aprūpe; starptautiskie sakari.

LZA locekļi apvienojas 3 vai vairāk nodaļās, kuras pašas izvēlas darbības formas: nodaļām turpmāk nav administratīvu funkciju attiecībā pret institūtiem.

LZA pārvaldīšanā nododamais valsts īpašums: Augstceltne (1., 2., 3.stāvs); Zinātnes nams Lielupē; Fundamentālā bibliotēka; Misiņa bibliotēka; reprezentācijas telpas Rīgas Latviešu biedrības namā; izdevniecība "Zinātne". LZA pārvaldāmais īpašums tiek izmantots kā LZA, tā visu Latvijas pētniecisko institūtu labā.

LZA un LZP.

Attiecību pamatā ar Latvijas Zinātnes padomi ir kompetences un atbildības sadalījums: Latvijas Zinātnes padome ekspertē, lemj un atbild par atsevišķu zinātnisku darbu un institūtu finansēšanu, LZA atbildībā ietilpst, un tās uzdevums ir prognozēt, ekspertēt un ieteikt jaunu zinātnisku darbu, virzienu un institūtu nepieciešamību Latvijā (vai esošo slēgšanu), kā arī finansēt starpnozaru ilgtermiņa programmas.

LZA un LZA institūti

Formāli personālā akadēmija Hartas pieņemšanas brīdī tiek atdalīta no autonomiem institūtiem, atceļot LZA lēmumu par LZA institūtu tipveida statūtiem (proti, institūti kļūst patstāvīgi subjekti atbilstoši LR Likumam par zinātnisko darbību).

1992.gada laikā realizējama atdalīšanās: institūti pieņem un reģistrē jaunus statūtus; valsts institūciju, LZA un institūta sarunās tiek fiksēts valsts īpašums, kas atrodas institūta pārvaldīšanā, un tā pārvaldīšanas nosacījumi; atsevišķi institūti uzreiz var noslēgt līgumus par sadarbību ar LZA, ar konkrētām augstskolām (daļēji vai pat pilnīgi apvienojoties ar tām), u.tml.; tiek lemts par LZA rūpnīcām un KB, Remontu un celtniecības pārvaldi, bērnudārzniem, Salaspils namiem, inženiersaimniecību u.c., par LZA un agrāko LZA institūtu tiesību un

pienākumu daļu uz šiem uzņēmumiem un dienestiem un to pakalpojumiem, kā arī bibliotēkām, izdevniecību, Zinātnes namu (Lielupē).

Pārejas periodā (1992.-93.gadā) LZA ir morāli atbildīga par saviem bijušajiem institūtiem.

LZA institūti

LZA institūts ir autonomi un darbojas pēc pašpārvaldes principiem. Institūtam ir juridiskas personas tiesības.

LZA administratīvi vairs neietekmē LZA institūta darbību. Saskaņā ar LR Likuma projektu par zinātnisko darbību jebkura institūta statūtos jāparedz iestādes nosaukums (iekļaujot dibinātāja nosaukumu); zinātnes nozares, kuras pārstāv institūts; iestādes pārvaldes un kontroles noteikumi; noteikumi par iestādes iekšējā budžeta (ienākumu un izdevumu tāmes) veidošanas, izlietošanas un kontroles kārtību; noteikumi par iestādes struktūrvienību veidošanas, darbības un likvidācijas kārtību; citi ar iestādes īpatnībām saistīti noteikumi, kas nav pretrunā ar spēkā esošajiem likumdošanas aktiem.

LZA institūts tiek dibināts (vai kādam institūtam LZA nosaukumu piešķir) ar LZA lēmumu, kuru apstiprina LR valdība. Zinātniskie institūti sadarbojas ar LZA, noslēdzot īpašu līgumu par īpašuma attiecībām un kopējo darbību. Ja zinātnisko institūtu dibina LZA, sadarbības līgumā paredz LZA institūta nosaukuma zaudēšanu gadījumā, ja institūta pētījumu zinātniskais līmenis vairs neatbilst LZA prasībām; LZA atbilstoši līgumam piedalās institūta direktora iecelšanā vai atbrīvošanā no darba. LZA institūtu sadarbību ar augstskolām nosaka savstarpēji līgumi.

Institūta finansēšanas avoti: 1) valsts budžets (pēc LZP lēmuma – granti, bāzes finansējums u.tml.); 2) valsts budžets – tie LZA līdzekļi, kas paredzēti LZA tāmē, piemēram, atsevišķu ilgtermiņa programmu realizēšanai, u.tml.; 3) citi avoti.

Institūta pārvaldīšanā nododamais valsts īpašums:

ēka (telpas), kuru pašlaik tas aizņem, pamatlīdzekļi un cita manta, ko valsts institūcijas tam nodovūšas pārvaldīšanai, vai ko tas ieguvus savas darbības rezultātā vai uz cita tiesiska pamata.

Institūti (gan ar LZA nosaukumu, gan arī citi) kopīgu zinātnisku, saimniecisku u.tml. problēmu risināšanai var izveidot institūtu direktoru padomi vai/ un citas organizācijas, par kuru kompetences robežām lemj paši institūti. Ja šādu organizāciju intereses saskaras ar LZA interesēm, tiek slēgts līgums ar LZA. Pirmā institūcija, kas varētu apspriest institūtu kopīgās intereses un attieksmi pret LZA Hartas un Statūtu koncepciju, varētu būt institūtu direktoru un zinātnisko padomju pārstāvju (tagadējā LZA kopsapulcē), ko sasauca LZA prezidents 2 nedēļas pēc koncepcijas izsūtīšanas apspriešanai.

1.pants. Latvijas Zinātņu akadēmijas jēdziens (Satversmes komisijas ieteiktā redakcija)

Latvijas Zinātņu akadēmija ir autonoma, valsts subsidēta Latvijas Republikas zinātniska institūcija, kuras sastāvā veido ievēlētu Zinātņu akadēmijas locekļu apvienību un ar tās darbību saistītas iestādes un organizācijas.

Ar Latvijas Zinātņu akadēmiju var būt asociētas autonomas zinātniskās pētniecības iestādes, kuru sadarbību ar Latvijas Zinātņu akadēmiju un Latvijas augstskolām nosaka savstarpēji līgumi.

Latvijas Zinātņu akadēmija darbojas saskaņā ar šo Hartu, kuru apstiprina Latvijas Republikas parlaments, un saviem Statūtiem, ievērojot Latvijas Republikas likumus. Par Latvijas Zinātņu akadēmijas locekļiem ievēl Latvijas un ārzemju zinātniekus, lai Latvijas labā izmantotu viņu talantu, pieredzi un zināšanas.

Latvijas Zinātņu akadēmija piedalās valsts zinātnes politikas veidošanā.

Latvijas Zinātņu akadēmija ir juridiska persona.

2.pants. Latvijas Zinātņu akadēmijas uzdevumi

2.1. Prioritāri veicināt ar Latvijas dabas resursiem, to optimālas izmantošanas iespējām un apkārtējās vides aizsardzību saistītus pētījumus, nodrošināt Latvijas vēstures un kultūras, latviešu valodas izpēti un izkopšanu.

2.2. Veicināt pētījumus fundamentālo un lietišķo zinātņu jomā, īpašu uzmanību pievēršot starpnozaru pētījumiem.

2.3. Prognozēt sabiedrisko procesu attīstību Latvijā, operatīvi iepazīstināt tautu un valdību ar zinātniskajām prognozēm par draudošām ekoloģiskām briesmām un citām Latvijai tautai bīstamām parādībām.

2.4. Nodrošināt augstākās kvalifikācijas zinātnisko ekspertīzi; sniegt ekspertatzinumus par principiāliem jautājumiem, kas skar Latviju un Baltijas reģionu kopumā.

2.5. Izstrādāt nacionālās un Baltijas reģionālās programmas un veicināt to realizēšanu.

2.6. Aktīvi līdzdarboties Latvijas zinātnes politikas veidošanā un operatīvi konsultēt valdību zinātnes jautājumos.

2.7. Lemt par akadēmisko institūtu un citu ar LZA saistītu zinātnisko iestāžu dibināšanu.

2.8. Veidot aktīvu sadarbību ar Latvijas augstskolām.

2.9. Izdot zinātnisko literatūru; rūpēties par Latvijas enciklopēdiju zinātnisko līmeni.

2.10. Aprūpēt ZA Fundamentālo bibliotēku (dib. 1524.g.) un Misiņa bibliotēku.

2.11. Veidot Latvijas zinātnieku starpdisciplināros un starptautiskos kontaktus.

2.12. Reprezentēt Latvijas zinātni starptautiskā mērogā.

2.13. Piešķirt Akadēmijas prēmijas par darbiem zinātnē; piedalīties valsts apbalvojumu zinātnē izspriešanā.

2.14. Organizēt zinātniskas diskusijas un konkursus, popularizēt zinātnes sasniegumus.

2.15. Veicināt Latvijas zinātņu vēstures un zinātniecības pētījumus, nodrošināt zinātnisko tradīciju sargāšanu un izkopšanu.

2.16. Novērtēt Latvijas un ar Latviju saistīto ārzemju zinātnieku devumu un potences, ievēlot viņus par Akadēmijas īstenajiem, ārzemju, goda locekļiem vai korespondētāji locekļiem.

2.17. Saglabāt un izkopt zinātniskās pētniecības un diskusiju principus.

5.pants.

Līgums stājas spēkā no parakstīšanas dienas un darbojas līdz tam laikam, kamēr puses neizteiks vēlēšanos pārtraukt tā darbību. Ja ir kopīga piekrišana Līguma pārtraukšanai vai arī vienas puses atbilstošs lēmums pārtraukt Līgumu, kas iemniegts citām pusēm rakstiskā veidā. Līguma darbība izbeidzas pēc 6 mēnešiem.

Līgums parakstīts 1991.gada 12.novembrī Viļņā.

Līguma tekstiem latviešu, igauņu un lietuviešu valodā ir vienāds juridiskais spēks.

3.pants.

Konkrētu uzdevumu risināšanu, kas saistīta ar šī Līguma izpildi, puses var nodot ZA zinātņu nodaļām, zinātniskajām iestādēm, ekspertu grupām vai komisijām.

4.pants.

Konkrēto sadarbību, kas veidojas uz šī Līguma pamata, kā arī metodes un noteikumus nosaka pušu Protokoli, kurus sastāda noteiktam laika posmam. Šie Protokoli kļūst par šī Līguma sastāvdaļu.

Latvijas Zinātņu akadēmijas prezidents
Igaunijas Zinātņu akadēmijas prezidents
Lietuvas Zinātņu akadēmijas prezidents

PIESĀRNOTAS ATMOSFĒRAS SPEKTROSKOPIJA UN FOTOKĪMIJA

Atmosfēras fizika un ķīmija pašreiz ir nokļuvusi visas sabiedrības uzmanības centrā. Situācija ir dramatiska, jo ozona slānis, kura biezums, ja to izvietotu atbilstoši apstākļiem atmosfērā virs jūras līmeņa, būtu tikai daži milimetri. Pasaules visvairāk attīstītās valstīs vēl nav atrisinājušas fotoķīmiskā piesārņojuma problēmu lielpilsētās. Aizvien vairāk faktu liecina, ka iespējama zemeslodes sasilšana atmosfēras piesārņojuma dēļ. Vairs nav pamata runāt par nepiesārņotu atmosfēru ne tās šķērsriezumā pa vertikāli, ne arī atsevišķos zemeslodes punktos. Tāpēc pasaules informācijas līdzekļi visu laiku patur savā uzmanības lokā atmosfēru kā piesārņojuma ziņā visjūtīgāko un visvairāk apdraudēto vidi. Tāda pati attieksme ir arī pasaules visvairāk attīstīto valstu valdībām. Piemēram, daudzas valstis 1985.gada martā parakstīja Vīnes konvenciju un pēc tam Monreālas protokolu un Helsinku deklarāciju par ozona atmosfēras slāņa aizsardzību.

Pagājušā gada rudens bija pagrieziena punkts Latvijas zinātnē gan attiecībā stratēģijas ziņā, gan arī attiecībā uz finansēšanas principiem. Zinātnē jākļūst par augsta kultūras un izglītības līmeņa garantu Latvijas Republikā, no kuras iegūtu gan tūlītēju praktisku labumu tautsaimniecībā, gan arī atzinību, cieņu un prestižu Latvijai par līdzdalību pasaules aktuālā fundamentālā zinātnē.

Balstoties uz šādiem motīviem, LU Spektroskopijas nodaļas zinātnieku grupa nolēma piedāvāt Zinātnes padomei izskatīšanai tēmu, kuras nosaukums ir likts raksta virsrakstā. Tas būtu sākums jaunam virzienam, ko lietderīgi uzturēt un attīstīt Latvijas Universitātē. Tēma guva ekspertu atbalstu un saņēma pieticīgu finansējumu (pusi no pieprasītajiem 50 000 rubļu

gadā, turklāt aprēķini izdarīti 1990.g. cenās un algās). Tomēr ar šiem līdzekļiem izdosies pamatos izpildīt šim gadam iepilnoto programmu un radīt iestrādi tālākajam darbam.

Pavērsiens jaunas tēmas virzienā mūsu grupai bija iespējams tāpēc, ka grupa jau vairāk nekā 20 gadu nodarbojas ar fotoķīmisku un gaismas ierosinātu procesu pētījumiem slāpekļa un skābekļa, smago elementu (S, Se, Te, Sn, Pb) un to neorganisko savienojumu tvaiku atomos un molekulās, izmantojot impulsu fotolīzes, ultravioletās (UV) un vakuumultravioletās (VUV) spektroskopijas metodes. Mums bija nepieciešams visu laiku paturēt uzmanības lokā skābekļa, slāpekļa un arī oglekļa atomus un tos saturošās vienkāršās molekulas kā analogus to mazāk izpētītajiem kairiņiem apakšgrupās. Visvairāk mūs interesēja fotolīzes apstākļos noritēšie fotoķīmiskie procesi, un tiem, savukārt, ir vistiešākais sakars ar atmosfēras fiziku un fotoķīmiju. Grupai darba gaitā ir uzkrājušies pieredze un prioritāras iestrādes eksperimenta tehnikā, kā arī attiecībā uz īpašiem gaismas avotiem (augstfrekvences bezelektrodu izlādes lampas, eksimēru lāzers, speciālas konstrukcijas impulsu lampas kā selektīvi, monohromatiski, nepārtrauktas darbības un impulsu režīma avoti UV un VUV starojumam), ko var sekmiīgi izmantot, strādājot pie jaunās tēmas.

Tēmas anotācijā ir iezīmēti trīs darba virzieni, kuru nozīmīgums izriet no iepriekš sacītā. Fundamentālā virzienā ir paredzēts nodarboties ar atmosfēras gāzu - skābekļa O_2 , slāpekļa N_2 , ūdens H_2O , oglekļa dioksīda CO_2 , ozona O_3 un piesārņojuma gāzu CO , NO , NO_2 , SO_2 spektroskopiju un fotoķīmiskajiem procesiem, īpaši UV un VUV starojuma

rajonā, kur pētījumu apjoms arī pasaules zinātnē nav pārāk liels, un ir akūta nepieciešamība pēc tādiem pētījumiem saistībā ar procesiem piesārņotā atmosfērā. Ir paredzēts veikt eksperimentus arī ar aerosoliem un atmosfērā disperģētiem smagajiem metāliem.

UV un VUV starojums dominē stratosfērā, bet starojums tuvā UV un redzamās gaismas diapazonā rada tā saucamo "fotoķīmisko piesārņojumu" atmosfēras virszemes slānī. Visticamāk, ka fotoķīmisko reakciju virkne (NO_2 un O_3 molekulas kā reakcija), kurās rodas fotoķīmiskie oksidanti, zinātniekiem ir pagaidām visvairāk izpētītais gadījums, bet piesārņojuma molekulu mijiedarbībā ar gaisu, aerosoliem un putekļiem (heterogēna sistēma) no fotoķīmijas viedokļa ir daudz neskaidru jautājumu par procesu mehānismiem un alaprojektu sastāvu.

Anotācijā ir atzīmēts, ka darbi pētnieciskā laukā līdzās fundamentālajam virzienam var sniegt arī jaunus eksperimentālus risinājumus uz UV un VUV spektroskopijas metodēm balstītu gāzu analīzatoru projektos, tādējādi tiek akcentēts arī praktisko pētījumu virziens.

Otrais tēmas virziens vai tēmas uzdevums saistīts ar to, ka Latvijas Universitātei jānodrošina studentiem iespēja mācību procesā būt klāt un darboties līdz aktuālās zinātnes virzienos, tādējādi sniedzot studentiem vispusīgas zināšanas un zinātniskā darba pieredzi atmosfēras spektroskopijā, fizikā, fotoķīmijā un vides piesārņojuma kontrolē.

Aizvadītā pusgada laikā, strādājot ar zinātnisko, periodisku, monogrāfijām un patentu literatūru, ir noskaidrots, ka var iegūt jaunus rezultātus, pētījot fotoprocusus molekulās, izmantojot to

ierosmei ūdeņraža atoma rezonanses līniju Laimana alfa tālā VUV daļā un ar As, Sb, J, Hg rezonanses līnijām un eksimēru lāzeru starojumu tuvā VUV un UV daļā. Gada beigās tiek plānoti konkrēti eksperimenti, jo tuvojas nobeigumam VUV spektroskopijas iekārtas izveide. Periodikas analīze arī rāda, ka UV un VUV spektroskopijas metožu izmantošanā atmosfēras piesārņojuma mēraparatūrā ir aktuāla un perspektīva, jo tieši pēdējo gadu periodikā ievietotas publikācijas par pētniecības darbiem šajā virzienā.

Saistībā ar mācību procesu ir sagatavots 16 lekciju kurss "Piesārņotas atmosfēras spektroskopija un fotoķīmija", kas kā izvēles kurss tiks piedāvāts LU dažādu specialitāšu studentiem, arī Vides zinātnes specialitātes studentiem. Sakarā ar tēmu ir izstrādāts viens kursa darbs, paredzēti divi diplomdarbi un ir tēma aspirantūras darbam. Šā gada laikā tēmas līdzstrādnieki nolasijuši ievadkursu vides piesārņojuma problēmās Olaines koledžas studentiem, tiek plānota sadarbība ar Rīgas Franču liceja skolēniem, kas, atsaucoties uz Francijas skolēnu iniciatīvu, apņēmies būt aktīvi attiecībā uz ozona slāņa aizsardzības problēmām.

Publicējot šo rakstu, tēmas līdzstrādnieki vēlas nodot atklātībai un zinātnieku vērtējumam savus pūliņus Latvijas zinātnes labā. Ar to gribam palīdzēt izvēlēties tālākos attīstības ceļus un perspektīvos pētījumu virzienus nākotnē. Mums pieejamā informācijas bāze un pieredze zinātniskajā darbā dod iespēju apgalvot, ka viens tāds virziens varētu būt atmosfēras zinātnē.

Arnolds Ūbelis,
f.m.z.k.

LATVIJAS ZINATŅU AKADEMIJAS PREZIDIJA (Informācija par 1991.g. 14.novembra sēdi)

Prezidijs noklausījās kor.loc. I.MATĪSA zinātnisko ziņojumu "Kompozītmateriālu fizikālo īpašību spektrometriskās kontroles metodes". Šīs metodes, kas izstrādātas PMI un ietver dielektrisko un akustisko spektrometriju, dod iespēju ne tikai noteikt materiālu ķīmiskā sastāva un struktūras maiņas kompozītmateriālos, bet var būt plaši izmantojamas arī citās nozarēs (viegajā un pārtikas rūpniecībā u.c.). Izvērsās diskusija par autoritāšu un patentu aizsardzību, tehniskas sadarbības iespējām ar ārzemju firmām aparatūras izgatavošanā u.c.

Akadēmijas prezidents J.Liepēteris ziņoja par Latvijas, Igaunijas un Lietuvas Zinātņu akadēmiju Prezidiju kopīgo sēdi šā gada 12.novembrī Viļņā, kurā tika noslēgts zinātniskās sadarbības līgums un parakstīts kopīgs komunikē. Tika atzīmēts, ka Baltijas valstis un sadarbība izvērsama īpaši tajās nozarēs, kuras interesē reģionu kopumā: kultūra, vēsture, dabas aizsardzība, veselības aizsardzība un lauksaimniecība. Tiks radīts Baltijas institūts, Koordinācijas informācijas centrs zinātniskiem sakariem ar ārzemēm. Tika izskatīti arī citi puses interesējoši jautājumi, arī par akadēmiju darba jaunajām organizācijas formām.

Prezidijs nolēma turpmāk piedalīties 1983.g. iedibinātās P.Stradiņa Medicīnas vēstures muzeja balvas piešķiršanā zinātniekiem par izciliem sasniegumiem medicīnas zinātnē vai ievērojamu veikumu medicīnas vēstures pētniecībā. Balva tiks piešķirta katru otro gadu 17.janvārī, un 1992.gadā tā piešķirama par darbu medicīnas zinātnē. Konkursa noteikumi tiks publicēti.

Prezidijs pieņēma lēmumu par

Latviešu valodas institūta dibināšanu ar 1992.g. 1.janvāri. Par direktori organizētāju apstiprināta kor.loc. A.Blinkena. Institūts veidojas uz ZA VII valodniecības mikrokolektīvu bāzes

Prezidijs, pēc viceprezidenta akad. E.Jakubiša informācijas par starptautisku tehnoloģisko zinātņu akadēmiju, uzdeva viņam sagatavot dokumentāciju iespējamai "Krievijas-Latvijas Tehnoloģisko zinātņu akadēmijai". Prezidijs atcēla š.g. 11.aprīļa lēmuma nr.36 3.p. par atskaišu iesniegšanu par darbiem, kas veikti kopīgi ar PSRS ZA 1991.gadā.

Prezidijs apstiprināja LZA nākamo vēlēšanu kārtību un ekspertu komisijas īsteno, kor.loc., goda un ārzemju locekļu vēlēšanām. Paredzēts, ka īsteno un goda locekļu vēlēšanas notiks bez iepriekšējās kandidātu ievēlēšanas nodaļās.

Prezidijs izskatīja jautājumu par sadarbību ar Rīgas Latviešu biedrību (RLB). Akadēmija atzīst sevi par Latvijā pastāvējušo, tradīcijām bagātu zinātnisko biedrību (kopš 1815.g.) tradīciju mantinieci, kuras savukārt ir ciešā saistībā ar RLB. Turpmāk būtu slēdzami līgumi ar RLB par kopīgiem pasākumiem un kopējām balvām.

Prezidijs apstiprināja LZA goda doktora (Dr.h.c.) grāda piešķiršanas principus

Prezidijs apstiprināja Latvijas ZA ģerboņa konkursa noteikumus. Konkursa termiņš - 1992.gada 31.janvāris. Uzziņas Polimēru mehānikas institūta 515.telpā, tel. 525706.

V. Viļumsone

TAUTASDZIESMU ĒTISKO PAMATPRINCIPU GLABĀTĀJA

(turpinājums no 2.lpp.)

Te bijām naidinieki,
Lielī, lepnī, šādi, tādi;
Kapsētā līdzināti,
Visiem smilšu velēniņ'.

Grūti bija mirušam
Pirmo nakti kapsētā:
Kamēr vietu iesildīja,
Ar citiem sarunāja.

Radi, draugi, nāburdziņi,
Vediet mani smiltainē!
Dieviņš manu augumiņu
Zemes mātei atvēlējis.

Pilna sēta baltu zirgu,
Ļaužu pilna istabiņa;
Radi, draugi sabraukuši,
Vedīs mani smiltainē.

Visi sētas posmi raud
Pēc tā veca cilvēciņa.
Neraudiet, sētas posmi,
Dzīvos dēli, jaunūvites.

Taisiet man mīkstu vietu,
Auniet man baltas kājas!
Ar tās reizes taisījumu
Visu mūžu jānogul.

Es nometu villainīti
Pie dieviņa namdurvīm.
Kam dieviņš man atņēma
Villainītes nēsātāju.

Daiļi zied kapu sēta
Dažādiem ziedīņiem.
Kā tā daiļi neziedēs -
Tur guļ jauni, tur guļ veci.

Likšu zīda nēzdaudziņu
Uz lielā bērza celma;
Dieviņam spīti daru,
Kam atņēma arājiņu.

Kaut ieviņa vēl ziedētu,
Kaut ābele sazarotu;
Kaut tā mūsu māmuliņa
Otru mūžu dzīvojuse.

Burbuļaina upe tek
No kalniņa lejīnā;
Tā aiztek mans mūžiņš
Balto smilšu kalniņā.

Es vecam nesmejōs,
Man priekšā tās dieniņas;
Es vecam roku devu,
Apkārt dziļu grāvi raku.

Bēru dziesmas palaikam ir
piesātinātas ar dziļām
filozofiskām pārdomām par
dzīves jēgu, par cilvēka darbu un
viņa sūtību zemes virsū, par
neizbēgamo nāvi kā dzīves
dabīgu noslēgumu un
piepildījumu un reizē arī tās
likumsakarīgu turpinājumu citā,
jaunā kvalitātē virsī saulē.

Teicēja M.Ozola Ļaudonā
atceras savas tāltālās bērības
ganu gadus gandrīz vai kā
visskaistāko mūža laiku:

"Tad bij tik skaisti rīti," viņa
saka, "saulaini arī, un tāda rasa
mirdzēja! Man bij žēl, ka gotiņas
skrien un to rasu notrauc. Un es
dziedāju, un tad no rītiem ļoti labi
skanēja."

Teicēja turpina šķetināt savas
mīļās un laimīgās bērības
atmiņu stāstus:

"No divarpus gadu sāku
dziedāt. Mamma ziemā
vērpdama vai adīdama vienmēr
dziedāja. Man laikam bija
pačūcis, un es tās dziesmas, tos
vārdus tik ātri biju iemācījies, ka
dziedāju mammai līdz. Kad radi,
kāds onkulis vai tante, vai arī
ciemiņi atnāca, tad es jau tūlīt
skrēju priekšā un dziedāju. Tā es
melodiju biju noturējis jau
divarpus gadu vecumā."

Un tālāk: "... garīgās dziesmas
man mamma arī iemācīja. Vēlāk,
kad gāju baznīcā, varēju dziedāt.
Man ļoti patika "ērģeles, tā
mūzika man ļoti patika. Tad es
varēju izdziedāties divas
stundas no sirds un pilnā balsī."
J.Rozenbergs

"Zinātnes Vēstnesis"

Redaktors Vilhelms Ļuta
Redkolēģijas vadītājs Ēvalds Mugerēvičs.
Redkolēģijas locekļi: Elmārs Beķeris, Mārtiņš Beķers, Juris
Ekmanis, Jānis Graudonis, Jānis Kļava, Oskars Martinsons.
Rīgā, Turgejeva ielā 19.
Tālrunis 226198.
"Science Bulletin" Association of Latvian Scientists.
Laikraksts iznāk reizi mēnesī kopš 1989.gada.
Izdevējs: Latvijas Zinātnieku savienība. Reģistrācijas apliecība
Nr.0075. Salikts ar Macintosh datoru. Ofsetiespiedums.
1 uzsk.iespiedoksnē.
Iespiests Latvijas evaņģēliski luteriskās baznīcas tipogrāfijā
Aizkraukles ielā 21.
Metiens 2000 eks.